

SCIENCE FICTION IN GRADE 7 VIETNAMESE LITERATURE TEXTBOOKS (2018 GENERAL EDUCATION CURRICULUM) - A STUDY AND DISCUSSION

Nguyen Thi Cam Anh

TNU - University of Education

ARTICLE INFO		ABSTRACT
Received:	08/9/2025	Within the framework of educational reform, the 2018 general education curriculum for the first time incorporated science fiction - a novel and distinctive literary genre - into the teaching of Grade 7 Literature. So, this article aims to investigate science fiction stories in the three textbooks - <i>Canh Dieu</i> , <i>Chan Troi Sang Tao</i> , and <i>Ket Noi Tri Thuc Voi Cuoc Song</i> to clarify their characteristics, the ways to select and effectively exploit these works in the teaching and learning process in schools. This article employs content analysis and interdisciplinary research methods to clarify the issue. The research results show that science fiction accounts for a relatively significant proportion in all three textbooks, including both world and Vietnamese classic works. These texts possess outstanding value in terms of content and artistic quality, providing scientific knowledge while fostering imagination and conveying profound humanistic lessons. Based on this, the article offers several suggestions to improve the teaching and learning of science fiction works in schools.
Revised:	30/9/2025	
Published:	30/9/2025	
KEYWORDS		
Science fiction		
General education program 2018		
Textbook of Literature 7		
Quality and competency education		
Middle school		

TRUYỆN KHOA HỌC VIỄN TƯỞNG TRONG SÁCH GIÁO KHOA NGỮ VĂN 7 (CHƯƠNG TRÌNH GIÁO DỤC PHỔ THÔNG 2018) – NGHIÊN CỨU VÀ BÀN LUẬN

Nguyễn Thị Cẩm Anh

Trường Đại học Sư phạm - ĐH Thái Nguyên

THÔNG TIN BÀI BÁO		TÓM TẮT
Ngày nhận bài:	08/9/2025	Trong xu hướng và yêu cầu đổi mới giáo dục, chương trình giáo dục phổ thông 2018 lần đầu tiên đưa thể loại truyện khoa học viễn tưởng – một thể loại truyện mới mẻ và độc đáo vào giảng dạy môn Ngữ văn 7. Bài viết nhằm khảo sát các truyện khoa học viễn tưởng trong ba bộ Sách giáo khoa - Cánh Diều, Chân trời sáng tạo và Kết nối tri thức với cuộc sống – để làm rõ đặc điểm, cách thức lựa chọn và khai thác hiệu quả các tác phẩm này trong nhà trường. Tác giả sử dụng phương pháp phân tích nội dung và phương pháp nghiên cứu liên ngành để giải quyết vấn đề. Kết quả nghiên cứu cho thấy, truyện khoa học viễn tưởng chiếm tỉ lệ tương đối đáng kể trong cả ba bộ sách, gồm các tác phẩm kinh điển thế giới và Việt Nam. Các văn bản đều có giá trị nổi bật về nội dung và nghệ thuật, vừa cung cấp kiến thức khoa học, vừa nuôi dưỡng trí tưởng tượng và mang lại bài học nhân văn sâu sắc. Trên cơ sở đó, bài viết đưa ra một số gợi ý nhằm nâng cao chất lượng dạy – học các tác phẩm khoa học viễn tưởng trong trường học.
Ngày hoàn thiện:	30/9/2025	
Ngày đăng:	30/9/2025	
TỪ KHÓA		
Truyện khoa học viễn tưởng		
Chương trình giáo dục phổ thông 2018		
Sách giáo khoa Ngữ văn 7		
Giáo dục phẩm chất và năng lực		
Trung học cơ sở		

DOI: <https://doi.org/10.34238/tnu-jst.13568>

Email: anhntc@tnue.edu.vn

<http://jst.tnu.edu.vn>

494

Email: jst@tnu.edu.vn

1. Giới thiệu

Truyện khoa học viễn tưởng là một thể loại văn học có xuất xứ từ phương Tây, bắt đầu hiện diện trong đời sống văn học Việt Nam từ đầu thế kỉ XX. Trong những năm gần đây, thể loại này ngày càng nhận được sự quan tâm từ giới sáng tác và phê bình văn học trong nước. Tuy vậy, cho đến nay, truyện khoa học viễn tưởng vẫn là một khái niệm “mờ”, tồn tại nhiều cách hiểu và định nghĩa khác nhau. Trên văn đàn thế giới, B. N. Malzberg [1] cho rằng đây “là hình thức văn học đề cập đến những tác động của sự thay đổi công nghệ trong một tương lai tưởng tượng, một hiện tại thay thế hoặc một lịch sử được nhận thức lại”. Hugo Gernback [2, tr.311] quan niệm khoa học viễn tưởng là “một kiểu truyện - chất lãng mạn quyến rũ hòa trộn với thực tế khoa học và tầm nhìn mang tính tiên tri”. Andrew Milner [3, tr. 40] lại định vị thể loại này là “một truyền thống có chọn lọc, liên tục được đổi mới trong hiện tại, qua đó ranh giới của thể loại này liên tục bị kiểm soát, thách thức và phá vỡ, đồng thời bản sắc văn hóa của cộng đồng khoa học viễn tưởng liên tục được thiết lập, bảo tồn và biến đổi”. Ở Việt Nam, truyện khoa học viễn tưởng được hiểu là một thể loại văn học chuyên khai thác và tưởng tượng về những tình huống, sự kiện hoặc thế giới không có thật, thường được xây dựng trên nền tảng các khái niệm khoa học hoặc công nghệ tiên tiến. Đặc trưng của thể loại này là sự kết hợp hài hòa giữa hai yếu tố khoa học (science) và hư cấu (fiction), nhằm “tạo ra hiệu quả nghệ thuật đặc biệt, khiến người đọc như được trải nghiệm một hiện tượng khoa học giống như thật” [4, tr. 55]. Trong đó, yếu tố khoa học được các nhà văn kiến tạo theo phong cách riêng, giàu tính nghệ thuật, thậm chí có khả năng phản ánh tầm nhìn mang tính dự báo về tương lai.

Có thể nói, các nhà nghiên cứu phê bình văn học hiện nay đã có một cách nhìn khách quan hơn đối với truyện khoa học viễn tưởng – một thể loại vốn bị coi là mang tính giải trí và thiếu chiều sâu nghệ thuật. Đặc biệt, với quan điểm đáp ứng xu thế chung của quốc tế, chương trình Ngữ văn 2018 lần đầu tiên đưa thể loại truyện này vào giảng dạy ở bậc tiểu học (lớp 5) và trung học cơ sở (lớp 7) với những mức yêu cầu khác nhau. Ở lớp 5, học sinh tiểu học dừng lại ở việc đọc và làm quen với ngữ liệu thì sang lớp 7, học sinh được yêu cầu cao hơn, khi phải nhận biết được các đặc điểm cơ bản của thể loại như: đề tài, sự kiện, tình huống, cốt truyện, không – thời gian, nhân vật, v.v. Hơn nữa, trong khung chương trình gợi ý ban đầu, khi đề xuất tác phẩm thuộc thể loại khoa học viễn tưởng, Bộ Giáo dục và Đào tạo chỉ đưa ra tiểu thuyết *Hai vạn dặm dưới biển* của Jules Verne, nhưng khi đi vào hiện thực hoá, cả ba bộ sách giáo khoa (*Cánh diều*, *Chân trời sáng tạo* và *Kết nối tri thức với cuộc sống*) đều dành tỷ lệ đáng kể (khoảng 10%) cho các tác phẩm và đoạn trích thuộc thể loại này [5] – [8]. Đây là một minh chứng cho thấy truyện khoa học viễn tưởng đã trở thành đối tượng được các nhà nghiên cứu cũng như các nhà giáo dục quan tâm và coi trọng. Cho đến nay, đã có nhiều công trình, bài báo đề cập đến vấn đề dạy – học môn Ngữ văn bậc trung học cơ sở (THCS) nói chung và dạy – học văn bản truyện khoa học viễn tưởng nói riêng theo định hướng chương trình 2018 [9] - [14]. Tuy nhiên, việc tiếp cận truyện khoa học viễn tưởng từ góc nhìn thể loại chưa trở thành đối tượng nghiên cứu chính của bất kì công trình nào. Trên thực tế, vấn đề dạy – học truyện khoa học viễn tưởng vẫn đang là một thách thức lớn đối với giáo viên cũng như học sinh. Do vậy, qua việc khảo sát hệ thống bài học trong chương trình ngữ Văn, kết quả nghiên cứu của bài báo này góp phần nhận diện một số đặc điểm về nội dung, nghệ thuật, giá trị giáo dục, giá trị nhân văn của các văn bản truyện khoa học viễn tưởng trong ba bộ sách Ngữ văn 7, mong muốn có thêm một định hướng cho giáo viên và học sinh trong quá trình tiếp cận những tác phẩm mới – lạ và độc đáo này.

2. Phương pháp nghiên cứu, nguồn tư liệu

Bài báo tập trung khảo sát thể loại truyện khoa học viễn tưởng được tuyển chọn trong Sách giáo khoa Ngữ văn 7 thuộc Chương trình giáo dục phổ thông 2018. Do đó, nguồn ngữ liệu chính được sử dụng trong quá trình nghiên cứu là các đoạn trích/ tác phẩm thuộc thể loại này, được giới thiệu trong cả ba bộ Sách giáo khoa hiện hành: *Cánh diều*, *Chân trời sáng tạo* và *Kết nối tri thức với cuộc sống*.

Để tiếp cận vấn đề, bài báo vận dụng hai phương pháp nghiên cứu chủ yếu: phương pháp phân tích nội dung và phương pháp nghiên cứu liên ngành. Trong đó, phương pháp phân tích nội dung

nhằm làm nổi bật các đặc điểm thể loại của truyện khoa học viễn tưởng qua việc xem xét các văn bản cụ thể. Phương pháp nghiên cứu liên ngành cho phép mở rộng góc nhìn, liên kết các yếu tố văn hoá, lịch sử, xã hội và tâm lí học, từ đó làm rõ vai trò của thể loại này trong việc phát triển phẩm chất và năng lực của học sinh THCS. Trên cơ sở kết quả khảo sát và phân tích, bài viết đề xuất một số định hướng nhằm nâng cao hiệu quả dạy và học truyện khoa học viễn tưởng, góp phần thực hiện các mục tiêu của môn Ngữ văn nói riêng và chương trình giáo dục phổ thông nói chung.

3. Kết quả nghiên cứu và bàn luận

3.1. Hệ thống ngữ liệu truyện khoa học viễn tưởng trong Sách giáo khoa Ngữ văn 7

Hiện nay, Chương trình giáo dục phổ thông 2018 vận hành đồng thời 03 bộ Sách giáo khoa Ngữ văn 7, được biên soạn bởi các nhóm tác giả khác nhau với những tiêu chí, cách thức tổ chức bài học khác nhau. Hệ thống ngữ liệu truyện khoa học viễn tưởng được khai thác trong 03 bộ sách cũng có những điểm khác nhau nhất định. Vì vậy, để có cái nhìn khái quát, chúng tôi tiến hành khảo sát, thống kê một số phương diện, kết quả được trình bày như trong Bảng 1.

Bảng 1. Hệ thống văn bản truyện khoa học viễn tưởng trong Sách giáo khoa Ngữ văn 7

Bộ sách	Tên chủ đề	Tên đoạn trích/ tác phẩm	Tác giả	Yêu cầu cần đạt
Cánh diều	Bài 3: Truyện khoa học viễn tưởng - học kì I [6, tr. 58-82]	Bạch tuộc (trích <i>Hai vạn dặm dưới biển</i>) [6, tr. 60-64]	Jules Verne	- Nhận biết được một số yếu tố hình thức (sự kiện, tình huống, cốt truyện, nhân vật, bối cảnh,...) và nội dung (đề tài, chủ đề và ý nghĩa của truyện khoa học viễn tưởng). - Trân trọng những ý tưởng khoa học, lòng dũng cảm, tình yêu thiên nhiên; thích khám phá, thích tưởng tượng và sáng tạo;...
		Chất làm gì [6, tr. 65-69]	Ray Bradbury Douglas	
		Nhật trình Sol 6 (trích <i>Người về từ sao Hỏa</i>) [6, tr. 70-74] Một trăm dặm dưới mặt đất (trích <i>Cuộc du hành vào mặt đất</i>) [6, tr. 79-80]	Andy Weir Jules Verne	
Chân trời sáng tạo	Bài 9: Trong thế giới viễn tưởng (Truyện khoa học viễn tưởng) - Học kì II [7, tr. 66-95]	Dòng "Sông Đen" (trích <i>Hai vạn dặm dưới biển</i>) [7, tr. 68 - 73]	Jules Verne	- Nhận biết được một số yếu tố của truyện khoa học viễn tưởng như: đề tài, sự kiện, tình huống, cốt truyện, nhân vật, không gian, thời gian. - Nhận biết được tính cách nhân vật thể hiện qua: cử chỉ, hành động, lời thoại, ý nghĩ của các nhân vật khác nhau trong truyện, lời người kể chuyện; nhận biết và nêu được tác dụng của việc thay đổi kiểu người kể chuyện. - Nhân ái, tôn trọng sự khác biệt.
		Xưởng Sô-cô-la (Trích <i>Charlie và nhà máy sôcôla</i>) [7, tr. 75-78]	Roald Dahl	
		Một ngày của Ích-Chi-An (Trích <i>Người cá</i>) [7, tr. 84-88]	Alexander Romanovich Belyaev	
Kết nối tri thức với cuộc sống	Bài 7: Thế giới viễn tưởng - học kì II [8, tr. 25-53]	Cuộc chạm trán trên đại dương (trích <i>Hai vạn dặm dưới biển</i>) [8, tr. 27-32]	Jules Verne	- Nhận biết được một số yếu tố của truyện khoa học viễn tưởng: đề tài, sự kiện, tình huống, cốt truyện, nhân vật, không gian, thời gian. - Biết khát vọng và mơ ước, có ý chí biến khát vọng, mơ ước tốt đẹp thành hiện thực.
		Đường vào trung tâm vũ trụ (trích <i>Thiên Mã</i>) [8, tr. 35-40]	Hà Thủy Nguyễn Ivan	
		Chiếc đĩa thần (trích <i>Tinh vân tiên nữ</i>) [8, tr. 51-53]	Antonovich Efremov	
	Ôn tập học kì II [8, tr. 117-122]	Lời giải thích của nhà khoa học (Trích <i>Người cá</i>) [8, tr. 118-119]	Alexander Romanovich Belyaev	

Kết quả khảo sát cho thấy, trong cả 03 bộ sách, truyện khoa học viễn tưởng tuy được sắp xếp ở những thời điểm khác nhau trong năm học (bộ *Cánh diều* học kì I; bộ *Chân trời sáng tạo* và *Kết nối tri thức với cuộc sống* – học kì II) nhưng đều được dành một phần không nhỏ trong phân phối chương trình môn Ngữ văn 7 (1/10 bài) với số lượng tương đối nhiều (3 – 4 tác phẩm/đoạn

trích), nhằm hướng học sinh đến việc nhận diện và nắm được những yếu tố về nội dung cũng như hình thức của thể loại truyện khoa học viễn tưởng, từ đó trau dồi lòng nhân ái, dũng cảm, tình yêu thiên nhiên, nuôi dưỡng ước mơ, khát khao tìm hiểu thế giới, tư duy tưởng tượng và năng lực sáng tạo, biết tôn trọng sự khác biệt, v.v. Tuy nhiên, mỗi bộ sách đều có những lựa chọn, sắp xếp và vận dụng hệ thống ngữ liệu khác nhau. Nhìn chung, các tác phẩm/ đoạn trích đều được khai thác kỹ lưỡng ở kỹ năng đọc, vận dụng làm ngữ liệu thực hành đọc – hiểu (bộ *Cánh diều* và *Kết nối tri thức với cuộc sống*) và đọc mở rộng theo thể loại (bộ *Chân trời sáng tạo*). Riêng bộ *Kết nối tri thức với cuộc sống* còn sử dụng truyện khoa học viễn tưởng trở thành ngữ liệu mở, củng cố kỹ năng cho học sinh trong phần Ôn tập học kì II. Ở các nhóm kỹ năng khác, truyện khoa học viễn tưởng cũng được vận dụng. Cả ba bộ sách đều khai thác đoạn trích/ tác phẩm khoa học viễn tưởng làm nội dung trao đổi trong phần thực hành kỹ năng nghe và nói. Riêng bộ *Kết nối tri thức với cuộc sống* tiếp tục áp dụng văn bản truyện khoa học viễn tưởng làm ngữ liệu chính trong phần Thực hành tiếng Việt. Theo đánh giá của chúng tôi, với một thể loại truyện tương đối mới lạ, bao hàm nhiều kiến thức ngữ văn cũng như kiến thức khoa học, đây là một sự sắp xếp hợp lý, phù hợp, vừa đáp ứng với khả năng nhận biết, vừa có tác dụng khắc sâu đối với học sinh lớp 7.

Với định hướng mở về ngữ liệu, chương trình giáo dục phổ thông môn Ngữ văn năm 2018 đã rất linh hoạt trong việc tuyển chọn hệ thống các tác phẩm văn chương, một mặt nhằm đảm bảo độ bao quát về các dạng văn bản và thể loại, mặt khác nhằm khơi dậy hứng thú học tập cho học sinh. Vì vậy, các văn bản truyện khoa học viễn tưởng được lựa chọn trong cả 03 bộ sách giáo khoa đều tương đối phong phú, đảm bảo những tiêu chí khắt khe và chặt chẽ do chương trình đưa ra. Mặc dù ngữ liệu mỗi bộ sách lựa chọn khác nhau, nhưng đều là những đoạn trích từ các tác phẩm kinh điển của văn học thế giới. Các tác phẩm này đều mang đậm dấu ấn thời đại, phản ánh sự tiến bộ của khoa học kỹ thuật và công nghệ, đồng thời thể hiện kinh nghiệm, khả năng nhận thức và trí tưởng tượng của các nhà văn về thế giới thực tại lẫn tương lai. Các tác giả được tuyển chọn đều là những nhà văn tiêu biểu, đạt nhiều thành tựu trong dòng chảy chung của thể loại truyện khoa học viễn tưởng trên toàn cầu. Trong đó, 04/11 đoạn trích thuộc tác phẩm *Hai vạn dặm dưới biển* [15] và *Cuộc du hành vào mặt đất* [16] của Jules Verne - một nhà văn được xem là người đặt nền móng cho thể loại truyện này, có tác phẩm được dịch nhiều thứ hai trên thế giới với nhiều lần được chuyển thể thành phim và kịch. Nhiều nhân vật trong sáng tác của Jules Verne đã vượt ra ngoài khuôn khổ của văn học, trở thành biểu tượng của văn hóa toàn cầu. Hay như Ray Bradbury Douglas, Andy Weir là những nhà văn nổi tiếng nhất thế kỉ XX và XXI của Mỹ; Alexander Romanovich Belyaev lại là nhà văn được đánh giá cao trong thể loại truyện khoa học viễn tưởng của Nga; còn Roald Dahl là tiểu thuyết gia người Anh có tác phẩm bán chạy nhất thế giới, được coi là “một trong những người kể chuyện vĩ đại nhất cho trẻ em của thế kỉ XX” [7, tr. 80]. Đặc biệt, bộ *Kết nối tri thức với cuộc sống* còn lựa chọn 01 đoạn trích của truyện khoa học viễn tưởng Việt Nam - đoạn *Đường vào trung tâm vũ trụ* (trích *Thiên Mã*) [8, tr. 35-40] của tác giả Hà Thủy Nguyên làm ngữ liệu đọc hiểu chính. Trong điều kiện truyện khoa học viễn tưởng ở Việt Nam vẫn đang trong quá trình hình thành và hoàn thiện, sự lựa chọn này có thể coi là một tiền đề quan trọng góp phần tạo hứng thú, niềm tin của học sinh với khả năng hội nhập của văn học nước nhà.

3.2. Giá trị của truyện khoa học viễn tưởng trong Sách giáo khoa Ngữ văn 7

Trước tiên, cần phải khẳng định, các đoạn trích/ tác phẩm truyện khoa học viễn tưởng được lựa chọn trong Sách giáo khoa Ngữ văn 7 đều phù hợp với vốn sống, trình độ nhận thức của người học, có giá trị nổi bật về nội dung tư tưởng cũng như nghệ thuật. Các văn bản này đã thể hiện rõ những đặc trưng về thể loại, góp phần tích cực trong việc phát triển phẩm chất và năng lực cho học sinh.

Xét về giá trị nội dung, tư tưởng, các đoạn trích/ tác phẩm truyện khoa học viễn tưởng được lựa chọn trong chương trình đều mang tinh thần nhân văn cùng những bài học giáo dục sâu sắc. Các tác phẩm này trước hết đã cung cấp cho học sinh những kiến thức về nhiều lĩnh vực khoa học khác nhau. Ví dụ, *Hai vạn dặm dưới biển* [15] của Jules Verne là cuốn tiểu thuyết nổi tiếng

nhờ những kiến thức khoa học phong phú. Ở đó, người đọc được tiếp xúc với những kiến thức về sinh vật với những loài sinh vật biển kì lạ như bạch tuộc khổng lồ, nhện biển, rắn biển...; về công nghệ lặn khi các nhân vật chính trong tiểu thuyết đã dùng chiếc tàu ngầm Nautilus để đi chuyên tự do dưới đáy biển; những khái niệm về vật lí (sức nổi, trọng lực, cơ học chất lỏng...), về hóa học (tạo oxy trong tàu ngầm thông qua phản ứng hóa học), địa chất (đá và núi lửa dưới đáy biển), v.v. Có thể nói, đây đều là những kiến thức khoa học tương đối mới vào thời điểm cuốn tiểu thuyết ra đời. Từ đó, Jules Verne không chỉ giúp người đọc cảm nhận được vẻ đẹp huyền bí của đại dương mà còn giúp người đọc – đặc biệt người đọc tuổi học trò hiểu, nắm bắt được những kiến thức khoa học cơ bản có giá trị từ xưa đến nay. Hay như tiểu thuyết *Thiên mã* [17] của Hà Thủy Nguyên cũng được đánh giá là một tác phẩm văn học thiếu nhi đương đại có hàm lượng kiến thức lớn. Ở đó, người đọc bị thu hút bởi lượng thông tin tương đối lớn về thiên văn học, công nghệ sinh học cho đến các di sản văn minh của nhân loại như Hy Lạp, Ấn Độ, v.v. Có thể nói, những kiến thức khoa học là một trong những yếu tố căn cốt tạo nên đặc trưng và sự khác biệt giữa truyện khoa học viễn tưởng với các thể loại truyện kì ảo khác. Ngược lại, cũng khác với các văn bản khoa học thông thường, kiến thức khoa học trong các tác phẩm khoa học viễn tưởng lại được thể hiện thông qua các quan niệm nghệ thuật, bằng cách hư cấu giàu trí tưởng tượng với cốt truyện li kì, hấp dẫn, giúp học sinh dễ dàng cảm nhận được vẻ đẹp của khoa học và sức mạnh của tri thức, khơi dậy niềm đam mê và mơ ước khám phá của học sinh.

Ngoài ra, là những sản phẩm nghệ thuật, các tác phẩm/ đoạn trích được lựa chọn trong sách giáo khoa không chỉ hàm chứa các yếu tố khoa học mà còn giàu giá trị văn học và tinh thần nhân văn cao cả. Các nhà văn từ nhiều góc độ khác nhau đã sử dụng trí tưởng tượng của mình để thể hiện niềm vui, nỗi buồn về cuộc sống, nhìn nhận cái thiện – ác trong bản chất con người, đồng thời bộc lộ suy ngẫm một cách triết lí về nguồn gốc cũng như các vấn đề tương lai. Tiểu thuyết khoa học viễn tưởng luôn đặt ra hai vấn đề kinh điển: khám phá không gian và trí tuệ cuộc sống. Vấn đề đầu tiên lấy vũ trụ làm nền để mở rộng không gian sống của con người, còn vấn đề thứ hai lại lấy bản chất con người làm cốt lõi để khám phá chiều sâu trong ý nghĩa của cuộc sống. Với tư cách là tác phẩm khoa học viễn tưởng xuất sắc, các văn bản được lựa chọn này đều có sức gợi tả, truyền cảm hứng cho học sinh về cả chiều rộng lẫn chiều sâu trong tư duy như đã nói ở trên. Những bài học nhân sinh vì vậy được đưa vào một cách rất tự nhiên, lí thú và phù hợp với tâm lí của trẻ nhỏ. Ví dụ, truyện ngắn *Chất làm gì* [6, tr. 65-69], thông qua ý tưởng của trung sĩ trẻ tuổi về việc vô hiệu hóa các loại vũ khí và công cụ chiến tranh, tác giả Ray Bradbury Douglas một mặt lên án những cuộc chiến tranh phi nghĩa, phản đối những cuộc chạy đua vũ trang của các thế lực bạo quyền, mặt khác lại đề cao trí tuệ và lòng nhân hậu của nhân vật, từ đó gửi gắm khát vọng về một thế giới hòa bình, nhân văn và giàu lí tưởng. Hay như văn bản *Chiếc đĩa thần* (trích *Tinh vân Tiên Nữ*) [8, tr. 51-53] đã đưa độc giả đi qua hàng loạt những dải thiên hà, từ NGK 5194 hay M – 51 trong chòm Đại Cầu, đến NGK 4565 trong chòm Tóc Veronica trong không gian ngoài trái đất bởi cuộc du hành vũ trụ của một nhà khoa học Mwen Mass. Vẻ đẹp huyền bí của vũ trụ và khát vọng chinh phục không gian của nhân vật Mass chính là biểu tượng cho ước mơ của con người trong hành trình làm chủ thiên nhiên, khám phá vũ trụ. Đây cũng chính là cầu nối giúp học sinh nuôi dưỡng khát vọng đưa những miền không gian xa thẳm của vũ trụ đến gần hơn. Hoặc trong đoạn trích *Một ngày của Ích-chi-an* (trích tiểu thuyết *Người cá*) [7, tr. 84-88] của nhà văn Alexander Romanovich Belyaev, những bài học giản dị trong cuộc sống về việc thích nghi với hoàn cảnh sống, yêu thiên nhiên, trân trọng sinh mệnh hay thậm chí đơn giản chỉ là về nhà khi quá muộn được thể hiện qua hành trình một ngày rong chơi dưới biển đầy hấp dẫn của cậu bé người cá. Từ việc cảm nhận rõ về sự thay đổi của bản thân, Ích – chi – an thích thú, đắm mình trong không gian biển khơi: nhào lộn trên sóng, đùa giỡn với đàn cá heo, lang thang dọc bờ biển để cứu những sinh vật bé nhỏ còn cơ hội sau giông bão. Điều đó hoàn toàn phù hợp với tâm lí yêu biển, ham rong chơi, sợ bị mắng của trẻ thơ. Nhờ vậy, các bài học được rút ra một cách tự nhiên và dễ hiểu. Đó cũng chính là những giá trị sâu sắc nhưng gần gũi mà những văn bản truyện này mang lại cho học sinh, đặc biệt là học sinh THCS.

Xét về giá trị nghệ thuật, các đoạn trích/ tác phẩm được đưa vào trong Sách giáo khoa Ngữ văn 7 còn thu hút học sinh bởi thế giới nghệ thuật mới mẻ, hấp dẫn với những hình ảnh không gian độc đáo, cốt truyện li kì, nhân vật mới lạ có sức mạnh phi thường, trí thông minh, gan dạ, v.v. Trong đoạn trích *Xưởng Sô-cô-la* (Trích *Charlie và nhà máy sô-cô-la*) của nhà văn Roald Dahl, các bạn đọc thiếu nhi được bước vào một không gian hấp dẫn đến khó cưỡng. Đó không chỉ là không gian thiên nhiên rực rỡ, tràn ngập cỏ cây hoa lá mà kì diệu hơn cả là một không gian được làm hoàn toàn từ sô-cô-la. Một thế giới đầy những ngọt ngào hiện ra trước mắt người đọc khi “Tất cả đều ăn được. Tất cả đều làm bằng một chất liệu khác nhau ngon lành” [7, tr. 76-77]. Không gian đối lập với cuộc sống hiện thực đã được nhà văn miêu tả bằng những từ ngữ gợi cảm, sinh động, sắc nét và đầy màu sắc, tuy nhiên đó cũng chính là một ẩn dụ về xã hội đầy cám dỗ - một “*quả bom học đường*” – mà ở đó có sự tương phản trực quan giữa đẹp – xấu, thiện – ác nhằm hướng dẫn độc giả có thể phân biệt và đưa ra sự lựa chọn phù hợp giữa kiêu ngạo và lịch sự, giữa lòng tốt và sự tàn nhẫn. Khác với không gian cô tịch của *Xưởng sô-cô-la*, tiểu thuyết *Hai vạn dặm dưới biển* [15] lại hướng bạn đọc đến với không gian nằm sâu trong lòng biển khơi – một trường không gian đẹp đến mê lệ nhưng cũng ngập tràn những hiểm nguy. Các nhân vật trong tác phẩm vì vậy luôn phải đối mặt với những thách thức của thiên nhiên, từ đó bộc lộ sự dũng cảm, kiên cường và mạnh mẽ. Đoạn trích *Bạch tuộc* là một ví dụ tiêu biểu. Qua cuộc chiến đấu đầy kịch tính của đoàn thủy thủ trên tàu Nautilus với loài bạch tuộc khổng lồ, hung dữ nơi biển cả, học sinh sẽ có những ấn tượng sâu sắc về lòng dũng cảm, tinh thần trách nhiệm, sự đoàn kết cũng như tình yêu thương giữa các thành viên trên thuyền với nhau. Trong cuộc đấu tranh sinh tồn với tự nhiên này, loài bạch tuộc được miêu tả một cách đáng sợ, là mối đe dọa nguy hiểm cho con người, nhưng đồng thời cũng là một đối tượng mà các nhà khoa học sẵn sàng đối đầu để nghiên cứu và tìm hiểu. Ước mơ tự do và khao khát chinh phục của con người vì vậy được thể hiện rõ nét. Trong đoạn trích, hình ảnh thuyền trưởng Nemo cũng hiện lên vô cùng sống động, hấp dẫn. Tài năng, sức mạnh và ý chí của người thủ lĩnh thể hiện rõ qua thái độ kiên quyết “*giáp chiến*” với bạch tuộc, hành động “*chặt đứt phăng cái vòi khủng khiếp*”, sẵn sàng lao lên cứu bạn. Và đặc biệt, hình ảnh vị thuyền trưởng “*minh nhuốm đầy máu*”, “*đứng lặng bên chiếc đèn pha mà nhìn xuống biển cả vừa nuốt mất một người đồng hương của mình*” [6, tr.64], mắt ứa lệ ở cuối đoạn trích là hình ảnh sâu lắng, vừa chân thực vừa đậm tình người của Nemo. Hoặc như trong đoạn trích *Đường vào tâm vũ trụ* (trích *Thiên Mã*) [8, tr. 35-40], tác giả Hà Thủy Nguyên đã bộc lộ tài năng kể chuyện hấp dẫn khi dẫn dắt người đọc chìm đắm trong thế giới khoa học nhưng không kém phần huyền ảo. Với mong muốn “*giải bỏ toàn bộ các mã thân thoại và tìm cách lí giải lại chúng dưới điểm nhìn khoa học*” [18], Hà Thủy Nguyên đã kết hợp nhuần nhuyễn yếu tố kì ảo và viễn tưởng trong thế giới hư cấu của mình, vẽ nên những hình ảnh sáng tạo độc đáo và vận dụng triệt để biện pháp nhân hóa trong cách thức xây dựng nhân vật. Mô típ giải đố mở ra hành trình phiêu lưu cùng các nhân vật “tôi”. Thần Đồng và Thần Thoại – linh vật của truyện, được lai tạo từ công nghệ gen, đồng thời tạo kịch tính và sự hồi hộp cho người đọc. Những câu chuyện thần thoại, các chiều không gian (không gian trung tâm vũ trụ, không gian kì diệu của khu rừng cổ sinh) cho đến các loài sinh vật kì lạ liên tục hiện ra trong trí tưởng tượng của độc giả một cách rất tự nhiên và thú vị. Có thể nói, mỗi đoạn trích đều mở ra cho học sinh một thế giới văn chương đầy lí thú.

3.3. Một số đề xuất nâng cao chất lượng dạy – học truyện khoa học viễn tưởng trong nhà trường

Là một thể loại mới được đưa vào Chương trình giáo dục phổ thông 2018 môn Ngữ văn, vấn đề dạy và học các văn bản truyện khoa học viễn tưởng hiện nay cũng gặp phải không ít những khó khăn, thách thức. Vì vậy, nhằm phát huy năng lực, phẩm chất của học sinh, nâng cao chất lượng dạy – học, chúng tôi mạnh dạn đưa ra một vài đề xuất như sau:

Thứ nhất, cần nhìn nhận khách quan về tiểu thuyết khoa học viễn tưởng cùng những giá trị giáo dục của thể loại này. Học sinh cần được định hướng để nhận diện tính siêu thực trong tiểu thuyết khoa học viễn tưởng là tính siêu khoa học chứ không phải là hiện tượng siêu nhiên. Đây cũng là nét khác biệt quan trọng với các thể loại khác như thần thoại, cổ tích hay thậm chí các

tiểu thuyết giả tưởng, thần ma, v.v. Tuy nhiên, nhiệm vụ của truyện khoa học viễn tưởng không nằm ở việc cung cấp các kiến thức cố định mà ở việc bồi dưỡng tư duy, kích thích trí tò mò và khao khát của học sinh đối với thế giới khoa học rộng lớn và có thể chưa từng được biết đến, từ đó có tinh thần tiên phong và sáng tạo phù hợp. Vì vậy, quá trình dạy – học cần chú trọng tính văn học của truyện khoa học viễn tưởng, tháo gỡ những trở ngại về tri thức khoa học, biến nó trở thành một trong những công cụ tìm hiểu giá trị nhân văn, giá trị giáo dục của tác phẩm.

Thứ hai, nâng cao vốn hiểu biết của giáo viên đối với thể loại truyện khoa học viễn tưởng. Về vấn đề này, giáo viên cần chủ động trong quá trình làm việc với học sinh, đọc thêm những tác phẩm kinh điển trong cùng thể loại để tra cứu, tích lũy thêm kiến thức cho bản thân. Ngoài ra, các cấp quản lý cũng có thể tổ chức nhiều hơn những hoạt động chuyên môn, sinh hoạt chuyên đề nhằm cung cấp những vấn đề lí thuyết, chia sẻ kinh nghiệm, khuyến khích giáo viên đổi mới phương pháp, tích hợp các phân môn, đa dạng hình thức dạy học truyện khoa học viễn tưởng, từ đó phát huy tính độc lập, sáng tạo cá nhân của giáo viên trong quá trình giảng dạy.

Thứ ba, vận dụng linh hoạt các văn bản truyện khoa học viễn tưởng vào việc thực hành các kĩ năng: nghe, nói, đọc, viết trong quá trình giảng dạy. Các văn bản truyện khoa học viễn tưởng được lựa chọn trong SGK đều là những văn bản có kết cấu tinh tế, ngôn từ hấp dẫn, tư duy mạch lạc. Các tác giả đều thể hiện sở trường trong cách sử dụng biện pháp tu từ như ẩn dụ, so sánh, đối chiếu, cường điệu, v.v. Vì vậy, giáo viên có thể hướng dẫn học sinh vượt qua giới hạn của hoạt động đọc, từ việc phát hiện những từ, câu hay trong văn bản phát triển lên thành việc học tập kĩ năng dùng từ, đặt câu của nhà văn. Hay nói một cách khác, việc dạy – học văn bản truyện khoa học viễn tưởng có thể áp dụng những hình thức cởi mở hơn như: chia sẻ những nguyên lí khoa học trong văn bản; đặt câu hỏi về những lỗ hổng khoa học trong tác phẩm; tưởng tượng về công nghệ trong tương lai hay viết sáng tạo một văn bản khoa học viễn tưởng... Khi đó, thể loại truyện này sẽ là một phương tiện truyền tải hiệu quả về khoa học, văn học và kĩ năng ngôn ngữ.

Thứ tư, vận dụng trí tuệ nhân tạo (AI) trong quá trình dạy và học truyện khoa học viễn tưởng. Với bản chất gắn liền giữa văn học, khoa học với trí tưởng tượng, thể loại này có nhiều điểm tương đồng với sự phát triển của công nghệ AI, do đó việc đưa AI vào giảng dạy sẽ tạo ra môi trường học tập vừa hiện đại vừa phù hợp với tinh thần của tác phẩm. Giáo viên có thể sử dụng AI để giả lập các thí nghiệm khoa học giả định, tái hiện không gian vũ trụ, khung cảnh tàu ngầm lặn xuống đại dương để giúp học sinh nhập vai nhanh vào thế giới tưởng tượng của tác phẩm trong hoạt động khởi động qua Bing Image Creator, Pika Labs, Runway Gen-2, v.v.; thiết kế các tình huống giả tưởng, mô phỏng hiện tượng khoa học có liên quan tới các chi tiết trong truyện ở hoạt động hình thành kiến thức nhằm giúp học sinh quan sát, đối chiếu, trực tiếp trải nghiệm “cái có thể” và “cái chưa từng có” trong văn bản bằng các ứng dụng như PhET Simulations, Google AI Experiments. Hoặc trong hoạt động luyện tập - vận dụng, học sinh có thể tìm thêm thông tin khoa học ngoài văn bản với ứng dụng Perplexity AI. Điều này hỗ trợ học sinh trong việc phát hiện, so sánh và đánh giá tính hợp lí khoa học của những chi tiết tưởng tượng, từ đó rèn luyện khả năng phân tích và tư duy phản biện. Có thể nói, việc ứng dụng AI trong quá trình dạy – học truyện khoa học viễn tưởng có thể được thực hiện một cách tương đối linh hoạt, đa dạng với mục đích và hiệu quả khá rõ ràng. Ngoài việc hỗ trợ học sinh có kĩ năng đọc – hiểu tốt, ứng dụng AI sẽ góp phần khơi gợi trí tò mò, nuôi dưỡng óc sáng tạo và mở rộng biên độ tưởng tượng – những phẩm chất cốt lõi mà truyện khoa học viễn tưởng hướng tới trong giáo dục. Như vậy, kết hợp giữa đặc trưng của truyện khoa học viễn tưởng với các công cụ công nghệ hiện đại sẽ góp phần nâng cao hiệu quả dạy – học, đồng thời khơi dậy niềm say mê khám phá ở học sinh.

4. Kết luận

Truyện khoa học viễn tưởng là một thể loại văn học tương đối độc đáo, đứng từ góc độ khoa học và công nghệ để xem xét lại, thậm chí tái tạo lại các mối quan hệ khác nhau giữa con người và nền văn minh nhân loại, từ đó thể hiện ước mơ, khát vọng và lí tưởng của con người về thế giới tương lai. Việc lựa chọn truyện khoa học viễn tưởng trở thành một đơn vị kiến thức quan

trong trong chương trình Ngữ văn 7 là điều hoàn toàn phù hợp. Bởi lẽ, trong bối cảnh toàn cầu hóa và hội nhập quốc tế như hiện nay, theo đuổi khoa học chính là sự theo đuổi tự do của nhân loại. Việc nuôi dưỡng tinh thần khoa học, khao khát được khám phá, dám hoài nghi, sẵn sàng cống hiến cũng là một bước đi vững chắc trong sự phát triển của học sinh lứa tuổi THCS. Hơn nữa, những tác phẩm lựa chọn trong SGK Ngữ văn 7 đều là những tác phẩm xuất sắc, chứa đựng những kiến thức khoa học phong phú, có tính giáo dục sâu sắc, từ đó không chỉ tạo điều kiện cho học sinh mở rộng tầm nhìn, hình thành năng lực tư duy sáng tạo mà còn là phương tiện quan trọng và cần thiết để bồi dưỡng nhận thức và tinh thần nhân văn cho học sinh. Tuy nhiên, việc nâng cao hiệu quả và chất lượng dạy – học các tác phẩm khoa học viễn tưởng trong trường phổ thông phụ thuộc rất nhiều vào nỗ lực và sáng tạo của giáo viên và học sinh. Vai trò truyền lửa, khả năng khơi dậy đam mê và hứng thú cho học sinh của người giáo viên là rất quan trọng trên con đường đổi mới giáo dục hiện nay.

TÀI LIỆU THAM KHẢO/ REFERENCES

- [1] B. N. Malzberg, "The Engines of the Night: Science Fiction in the Eighties," *Science Fiction Review*, no. 40, pp. 19-22, 1981.
- [2] J. Clute and P. Nicholls, *Encyclopedia of Science Fiction*, Orbit Books, London, 1993.
- [3] A. Milner, *Locating Science Fiction*, Liverpool University Press, Liverpool, 2012.
- [4] B. T. Ngo, "Edgar Allan Poe's Influences on Viet Linh's Science Fiction," *VNU Journal of Science*, vol. 29, no. 3, pp. 54-61, 2013.
- [5] Ministry of Education and Training, *General Education Curriculum – Literature subject (Issued together with Circular No. 32/2018/TT-BGDĐT dated December 26, 2018)*, Hanoi, 2018.
- [6] M. T. Nguyen and N. T. Do, *Literature 7 (Canh dieu)*, vol. 1, Ho Chi Minh City University of Education Publishing House, 2021.
- [7] T. H. N. Nguyen and T. T. Nguyen, *Literature 7 (Chan troi sang tao)*, vol. 2, Vietnam Education Publishing House, 2021.
- [8] M. H. Do, H. D. Phan, and T. N. H. Nguyen, *Literature 7 (Ket noi tri thuc voi cuoc song)*, vol. 2, Vietnam Education Publishing House, 2021.
- [9] T. T. H. Le, "Management of literature teaching at secondary school according to the General Education Program 2018," *Journal of Education Management*, vol. 14, no. 6, pp. 51-55, 2022.
- [10] T. T. Nguyen, "A Process for Designing and Implementing a System of Reading Comprehension Questions in Teaching Science Fiction Narratives to Grade 7 Students," *Journal of Educational Equipment*, vol. 1, no. 322, pp. 88-90, 2024.
- [11] P. T. La and K. H. Tran, "Application of information technology in teaching reading comprehension of Science fiction stories for 7th grade students," *Vietnam Journal of Educational Sciences*, vol. 20, no. S1, pp. 112-118, 2024.
- [12] T. C. A. Nguyen, "Approach to Jules Verne's novel Twenty thousand leagues under the sea through excerpts from the 7th grade Literature textbook (2018 General education program)," *Vinh University Journal of Science*, vol. 53, Special issue, pp. 144-154, 2024.
- [13] M. H. To, T. T. H. Vi, and T. H. Nguyen, "Current status of teaching science fiction story for 7th grade is students in middle school," *Journal of Educational Equipment*, vol. 1, no. 310, pp. 98-100, 2024.
- [14] M. H. To, T. T. H. Vi, and T. H. Nguyen, "Developing the competence of reading comprehension of science fiction story for 7th grade students in Vietnam," *International Journal of Education, Humanities and Social Science*, vol. 7, no. 03, pp. 338-343, 2024.
- [15] J. Verne, *Twenty Thousand Leagues Under the Sea*. Literary Press, Hanoi, 2020.
- [16] J. Verne, *Journey to the Center of the Earth*. Youth Publishing House, Hanoi, 2000.
- [17] T. N. Ha, *Thien Ma*. Kim Dong Publishing House, Hanoi, 2011.
- [18] T. T. H. Dang, "Vietnamese science fiction and post-humanist horizons," 2023. [Online]. Available: http://vannghequandoi.com.vn/binh-luan-van-nghe/khoa-hoc-vien-tuong-viet-va-nhung-chan-troi-hau-nhan-van_15281.html. [Accessed June 11, 2025].